

'פרט למזיק' –

... הלכה אחת מטביעה את חותמה על כל דיני תרומה: רק האוכל תרומה בשוגג חייב לשלם קרן וחומש; תשלומים אלה חוזרים ונעשים תרומה, ועטרת הקודש שנתחלל חוזרת על ידי כך ליושנה. כנגד זה האוכל תרומה במזיד איננו חייב להחזיר את הקודש; אין הקודש תובע ממנו דבר, אולם דין ודברים לו עם הכהן – כמי שפגע ברכוש חולין של חבירו. ואילו המזיק תרומה בשוגג דינו כדין מזיק הקדש. מדאורייתא, המזיק את ההקדש פטור מדיני אדם; אין דין ואין דיין עלי אדמות, שיעניש על חורבן המקדש וקדשיו! הקב"ה בכבודו ובעצמו יגן על מקדשו; הוא יראה וידרוש ויפקוד על הפושע; הוא לא ייפה את כוחו של אדם להעניש, ואף לתבוע תשלום. הרי זה מעיד כמאה עדים על האופי האלקי של קדשי ישראל; אין הם זקוקים להגנת בשר ודם! (פירוש רש"ר הירש אמור כב,טז)

דף לג

'דילמא כאבא שאול סבירא ליה דאמר יש בה שוה פרוטה אע"ג דלית בה כזית'. ואם תאמר, לפי זה מדוע נחשבת מעילה חמורה משום שחייב בה על שוה פרוטה בלא כזית, הלא לעומת זאת בשאר איסורים חייב על כזית אפילו פחות משוה פרוטה [ובפרט לפי מה שמשמע מרש"י (לעיל לב: ד"ה דאית) שסתם כזית הוא פחות משוה פרוטה אם לא בשנת בצורת].
וצריך לומר שמ"מ משמע לו לפרוך כן ססוף סוף יוצא שבמעילה נתחדש חומר שאינו קיים בשאר איסורים, שיש לפעמים חיוב מיתה בפחות מכזית.

'אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא תתן לו – ולא לאורו... לא קשיא התם היתה לו שעת הכושר הכא לא היתה לו שעת הכושר'. כלומר, פירות שמעולם לא היו נראים ליתן מהם תרומה הראויה לאכילה, אי אפשר להפריש מהם תרומה כלל [ולדעת כמה אחרונים, פוקע מהם ממילא איסור טבל (ערש"ש כאן ולהלן מו. גבורות ארי יומא ז; עונג יום טוב קיא-קיד; חזון איש לקוטי זרעים ג,ב; קובץ שעורים כאן). ויש חולקים (עפ"י שאגת אריה צו; אחיעזר ח"ב לה, ב-ג). וע' גם: אור שמח הל' עכו"ם ז. פרי יצחק ח"א לו וח"ב לג; מנחת שלמה נט]. ומבואר בראשונים (תרומות רפ"ב; תוס' יבמות פט. ד"ה אין; מנחות כה: ד"ה בשוגג; תור"פ כאן) שכן הדין גם לענין טומאה; פירות שנטמאו מיד בתלישתם, כגון שאדם טמא תלשם בעוד משקה טופח עליהם [או שנטמאו קודם שתיגמר מלאכתם. ע' פה"מ להרמב"ם ורע"ב תרומות] – אי אפשר להפריש מהם תרומה. (ולענין הדין בזמן הזה, באופנים השונים – ע' בהרחבה בספר מנחת שלמה נח-נט; משפט כהן מב מד; אמרות טהורות מב).
וצריך להבין מהו המקור לחילוק זה, אם היתה להם שעת הכושר אם לאו, הלא כיון שנאמר תתן לו – ולא לאורו, מדוע לא נלמד מזה על כל תרומה האסורה באכילה הגם שהיתה לה שעת הכושר, והלא בכמה מקומות לא חילקו כלל בכגון זה, אם היתה שעת הכושר אם לאו.
ונראה שסברת הגמרא נובעת מהכרח הכתובים, שהרי דרשו ממשמרת תרומתי – בשתי תרומות הכתוב מדבר, טהורה וטמאה, ומקשים אותן אהדדי לכל דיניהן, ומכאן ההנחה שכשם שפירות טהורים טובלים, ומפרישים מהם תרומה, כך פירות טמאים יש בהם דין טבל והפרשת תרומה. לפיכך על כרחנו להעמיד המיעוט 'ולא לאורו' רק באופן מסוים, שלא היתה להם שעת הכושר (עפ"י מנחת שלמה לט ד"ה ולכן נלענ"ד).

ובקובץ שעורים הביא דוגמא לזה, שכאשר הדין מתיחס לראויות של הדבר מצד עיקר שמו וענינו, אין הדין אמור אלא אם מלכתחילה לא היתה לו שעת הכושר. ע"ש.

כגון דאחמיץ במחובר. כתב הרשב"א (בתשובה ח"ו כ, הובאה ביהו"ס יוסף או"ח תסו. וכ"כ כמה ראשונים), מתי אפשר לתבואה שתתחמץ במחובר – כאשר נתבשלה לגמרי במחובר ואינה צריכה כלל ליניקה מהקרקע [אבל כל שצריכה לקרקע אין שייך בה חימוץ. לבוש תסו,ה]. וכיון שאינה יונקת הריהי כמונחת בכד ומקבלת חימוץ אם ירדו עליה גשמים [מרובים (רבנו מנוח ה,ט. ומובא במשנ"ב תסו סקי"ח, ע"ש) ונתפחו הגרעינים או נתבקעו. מאירי לא: ועוד].

א. ע"ע בשו"ת הרשב"א ח"א קב [הובא בב"י ובשלחן ערוך תסו,ד] שאין לחוש לחימוץ משום ירידת גשמים על ערימות החטים, גם אם מקצת מהשבולים הצמיחו מחמת הגשמים. ואולם מבואר בפוסקים שאותן חטים שיודעים בהן שהן מצומחות – אסורות בפסח [באיסור תורה] וצריך לבדוק אם יש ששים כנגדן. ע' רמ"א תנג,ג; וע"ע בשו"ת חתם סופר או"ח קנו, קלו; שו"ת משיב דבר ח"א כח; אורח משפט קו.

ב. משמע מכאן שגם תבואה כזו שאינה נצרכת לקרקע ועומדת היא ליקצר, אינה ראויה לקרוא לה שם תרומה במצב זה, ואין אומרים בזה 'כל העומד ליקצר כקצור דמי' וכמו שכתבו התוס' בסנהדרין טו, ומכאן מקור לדבריהם – שהרי אם היה אפשר לקרוא שם לתבואה זו נמצא שהיה לה שעת הכושר (עפ"י רעק"א תרומות א אות ה; קובץ שעורים כאן. וע"ע ביתר פירוט בחון איש לקוטי זרעים ג,א).

(ע"ב) 'אמר קרא ראשית – ששיריה ניכרין לישראל, יצתה זו שאין שיריה ניכרין. האחרונים העירו, הלא לפי דרשה זו יצא לכאורה שאם מפריש מחמץ על מצה – תרומתו תרומה, שהרי השירים מותרים. ולהפך, אם מפריש ממצה על חמץ – אינה תרומה, והרי מפשטות הברייתא משמע שהכל תלוי במה שקורא עליו שם תרומה ולא בשירים (ע' רעק"א; צל"ח). [ועוד, אם עיקר ההקפדה על התר השירים כפשטות הדברים, א"כ לדעת רבי שמעון שהחמץ לאחר הפסח מותר בהנאה מהתורה, הלא ניכרת הפרשתו לענין ההתר שלאחר הפסח, שעד שלא הפריש היו הפירות אסורים לעולם, וכשמפריש חל בהם התר לאחר הפסח].

ומפרישים שעיקר הכוונה בדרשה זו לומר שממשמעות ראשית נראה שהתורה מדברת על פירות המותרים באכילה, כיון שמן הסתם אדם מפריש על הפירות מהם עצמם ולא ממקום אחר, ומזה שמענו שפירות האסורים באכילה לא נאמר עליהם פרשה זו לחול עליהם שם 'תרומה'. ובאמת המיעוט נאמר רק על התרומה עצמה ולא על השירים, כי אין כוונת הכתוב להצריך שירים מותרים אלא לומר שדבר האסור לא חל עליו שם תרומה. ואם הפריש מחמץ על מצה הרי זה כמפריש מהפטור על החיוב (עפ"י חדושי בית מאיר; חון איש או"ח קכד ולקוטי זרעים ג,ב; אבי עזרי יום טוב ג,ח [מהגרמ"צ ברגמן שליט"א] ועוד).

דאי לא תימא הכי הא דתניא הא למה זה דומה לתרומת תותין (זיתים) וענבים שנטמאה שאין לו בה לא היתר אכילה ולא היתר הסקה, הא היתר אכילה נמי אית ביה דאי בעי דריך להו פחות פחות מכביצה...' לכאורה בלאו הכי יכול היה להקשות מתרומת תותין, הלא מי פירות אינם מקבלים טומאה כלל (לדעת הרמב"ם), או עכ"פ צריכים הכשר מאחד משבעת המשקים (להראב"ד), ואם כן הלא יש לו בה התר אכילה שיכול לסחוט תותים הרבה בסל אחד ולא ייטמא המשקה מאחר שלא הוכשר (ערש"ש). ונראה שקושיית הגמרא אינה אלא מענבים אבל מתותים אין להקשות כלל כיון שאינם ראויים אלא למשקה היוצא מהם – אינם תרומה, שהמשקה שלהם – זיעה בעלמא הוא (משיעורי הגרשו"א).